

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Harbinden bu yana Türkiye'yi yönetenler, ikili anlaşmalarıyla, konsorsiyum idareleriyle, yabancı sermayeyi teşvik, petrol, maden gibi kapitüller hükümleri taşıyan yasalarıyla, iç ve dış emniyet kuvvetlerini uzmanlar yolu ile yabancı bir devletin kontrolü altına sokmalarıyla, ülkemizde yabancı bir devlete üs vermeleriyle, Kıbrısımızı terk etmeleriyle; millî egemenliğimizden, bağımsızlığımızdan, halk özgürlüğünden, toprak bütünlüğümüzden ülkemizin jeo-politik rantını, kredisini arttırmak için tavizler vermişlerdir.

Bu tavizlerin çağdaş hukuk muvacehesinde bir değeri yoktur. Zira, çağdaş hukukta kişilerin ve ulusların vazgeçilmez, devredilmez hakları vardır. Kişilerin ve ulusların bu devredilmez, vazgeçilmez haklarından yaptıkları tavizlerle, onların ilzam edilmeleri varit değildir.

Ulusların vazgeçilmez, devredilmez haklarının başında Millî Egemenlik, Millî Bağımsızlık, Halk Özgürlüğü... ilh gelir.

Bu itibarla, Türkiye'yi yönetenlerin verdikleri tavizlerin tek taraflı olarak, Türkiye halkı tarafından iptal edilmesi, Birleşmiş Milletlerde, devletler hukuku açısından casus belli niteliği taşımaz. (1)

Türkiye halkı, asırlar boyunca Millî Egemenliğini, toprak bütünlüğünü, Millî Bağımsızlığını kıskançlıkla bugüne dek arada kısa zaman fasılları hariç korumasını bilmiştir. Bu itibarla bugünkü durumu da mutlaka ve mutlaka tasfiye edecektir.

Bu husus, 1919 da Türkiye halkının gerek saldırgan dünya emperyalistlerine ve kapitalistlerine ve gerekse onların yurt içi ajanları olanlara, yani Osmanlı aristokrasisine ve kompradorlara karşı gösterdiği tepki ile sabittir.

Bu tepki hukukî ifadesini T.B.M.M. Halkçılık Beyannamesinde bulur.

Dün halkçılık beyannamesini yayınlıyanların ve onu uygulayanların çocukları, bugün de İkinci Halkçılık Beyannamesini düzenleyecekler ve onu mutlaka hayata uygulayacaklardır.

İkinci Halkçılık Beyannamesinin niteliğini saptayabilmemiz için her şeyden önce Birinci Halkçılık Beyannamesinin niteliğini bilmemiz gerekecektir.

İşte biz de bu açıdan Birinci Halkçılık Beyannamesini inceleyeceğiz.

(1) Casus belli-Harp vesilesi

HALKÇILIK PROGRAMININ TARİHÇESİ

Halkçılık Beyannamesinin kökeninde Atatürk'ün halkçılık programı yatmaktadır.

Halkçılık programı 13 Eylül 1920 de Atatürk tarafından Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Lâyihası adıyla ve gerekçesiz olarak B.M.M. ne sunulmuştur. Bu metni T.B.M.M. zabıt ceridesinden aynen alıyoruz.

TEŞKİLÂT-I ESASİYE KANUNU LÂYİHASI

Büyük Millet Meclisi Riyasetine,
Heyeti Vekilenin siyasi, içtimai, idarî, askerî nokta-i nazarlarına telhis ve teşkilât-ı idarâyeye hakkındaki mukadderatını ihtiva eden programı Büyük Millet Meclisine takdim ediyorum. İşbu esasata müsteniden tanzimi iktiza eden kanun lâyhalarının dahi derdest-i takdim olduğu mâruzdur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Maksat ve Meslek

1-Türkiye Büyük Millet Meclisi hududu millisi dahilinde temini hayat ve istiklâl ve tahlisi makam-ı hilâfet ve saltanat ahidile teşekkül eylemiştir.

2-Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, hayat ve istiklâlini kumarmağı yegâne maksadı ve gaye bilgisi halkı, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden tahlis ederek idare ve hakimiyetinin hakiki sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı itikadındadır.

3-Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti:

- Milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı müdafaa ve
- Harici düşmanlarla tevhid-i mesai edip milleti işgal ve ifsada çalışan dahili hainlerin tedibi için orduyu tersin etmeği
- Onu istiklâli millinin müttekası bilmeği vecibe addeder.

4-Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti halkın maruz bulunduğu avamil-i sefaleti izale ile esbab ve veait-i saadet ve refahını temin etmeği umde-i esasiye ve binaenaleyh toprak, maarif, adliye, iktisad ve alelumum içtimai mesailde asrın icabına ve halkın hakiki ihtiyacına göre muktezi teceddüdat ve tesisatı vücade getirmeği başlıca vazife addeder. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti gaye ve maksatlarını temin için bilcümle mesai ve icraatında millet ve memleketin maruz bulunduğu fiili tecavüzat ve ifsadata karşı milletin vahdet ve tesanüdünü halele ve müdafaa ve mücadele kuvvet ve kudretini nakışeye uğratmaktan ehemmiyetle tevakki eder. Siyasi, ictimai umdelerini milletin ruhundan almağa atf-ı ehemmiyet eden Büyük Millet Meclisi hükûmeti bu umdelerin tatbikatında milletin temayülât ve ihtiyacı hakikiyesini nazar-ı dikkatte bulundurur.

Mevadd-ı Esasiye

5-Hilâfet ve saltanat makamının tahlisine muvaffakiyet hasıl olduktan sonra Padişah ve Halife-i müslîmin kavanin-i esasiye daire-sinde mevki-i muhterem ve mübeccelini ahzeşer.

6-Hakimiyet bilakayd ü şart milletindir.

6-Hakimiyet bilakayd ü şart milletindir. Usul-i idare halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müsteniddir.

7-İcra kudreti ve teqrî selâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.

8-Türkiye Halk Hükûmeti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Ve (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti) unvanını taşır

9-Büyük Millet Meclisi, vilâyetler halkınca reyîâm ile müntehap azadan mürekkeptir.

10-Büyük Millet Meclisi azasının miktarı her elli bin nüfusta bir aza olmak itibariyle tertip olunur.

11-Büyük Millet Meclisinin intihabı iki senede bir kere icra olunur. İntihap olunan azanın azalık müddeti iki seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak caizdir. Büyük Millet Meclisi azasının her biri kendini intihap eden vilâyetin ayrıca vekili olmayıp umum milletin vekilidir.

12-Büyük Millet Meclisi her sene teşrinisani(Kasım) iptidasında bilâ davet içtima eder.

13-Büyük Millet Meclisi azası her mebd-i içtimadan itibaren dört ay sonra Büyük Millet Meclisine ait kâffe-i hukuk ve selâhiyeti haiz olmak ve gelecek devre-i içtimaiyeye kadar hal-i içtimai muhafaza etmek üzere her vilâyetten asgarî birer aza bulunacak surette içlerinden sülüsünü rey-i hafî ile tefrik eder.

14-Bilumum kavanin vaz ve tadili, feshi ve muahedat ve sulh akti ve ilân-ı harp Büyük Millet Meclisinin cümle-i hukukundandır.

15-Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti inkisam eylediği devair-i kanunu mahsusu mucibince intihapgerdesi olan vekiller vasıtasıyla, reisinin tahtı riyasetinde olarak idare eder. Azay-ı mütebakkiye icra-i hususat için vekillere veçhe tayin ve ledelhace bunları tebdil eder.

16-Ordu münhasıran Büyük Millet Meclisinin ordusudur. Emr ü kumanda selâhiyeti Büyük Millet Meclisinin şahsiyet-i manevîyesinde olup emr ü kumandaya müteallik umur erkân-ı harbiye-i umumîye vekâleti tarafından tedvir olunur.

17-Büyük Millet Meclisi Reisi aynı zamanda icra vekilleri heyetinin de reisi dir. Meclis reisi sıfatıyla meclis namına vaz-ı imzaya ve tasdik-i mukarrerata selâhiyettardır.

İdare

18-Türkiye coğrafî vaziyet ve iktisadî münasebet nokta-i nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazalara münkesem olup kazalar da nahiyelerden tereküp eder.

Vilâyet

19-Vilâyet umur-ı mahallîyede şahsiyet-i manevîye ve muhtariyet-i tammyi haizdir. Siyaset-i hariciye ve dahiliye, umur-ı askerîye, beynelmilel münasebat-ı iktisadiye ve hükûmetin tekâlif-i umumîyesi ile menafi-i birden ziyade vilâyata şamil hususat müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisince vazedilecek kavanin mucibince bilumum umuru maarif, sıhhiye, iktisadiye, ziraiye, nafia ve muaveneti içtimaiyenin tanzimi idaresi (Vilâyet meclislerinin) selâhiyeti dahilindedir.

20-Vilâyet Meclisleri, beş bin nüfusta bir aza itibariyle ve reyîâm ile vilâyet halkınca müntehap azadan mürekkeptir. Vilâyet meclislerinin davair-i intihabiyesi Büyük Millet Meclisinin devre-i intihabiyesi kadardır. Müddet-i içtimaiyeleri senede iki aydır.

21-Vilâyet Meclisi azası meyanından bir reis ile dört azadan teşekkül etmek üzere bir heyet-i idare intihap eder. Selâhiyet-i icraîye daimî olan heyete aittir.

22-Vilâyette Büyük Millet Meclisinin vekili ve mümessili olmak üzere vali bulunur. Vali Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından tayin olup vazifesi hükûmetin umumi ve müşterek vazafini rüyet etmektir. İdare-i mahallîyeye karşı vaziyet ve vazifesi yalnız murakabeden ibarettir.

Kaza

23-Kaza yalnız idarenin ve inzibatının cüzü olup şahsiyet-i maneviyeyi haiz değildir. İdaresi Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından mansup ve valinin tahtı emrinde bir kaymakama mevdudur.

Nahiye

24-Nahiye hayatı hususiyesinde haizi muhtariyet bir şahsiyeti maneviyedir.

25-Nahiyenin bir meclisi, bir idare heyeti ve bir de müdürü vardır.

26-Nahiye meclisi nahiye halkınca reyîam ile müntehap azadan tereküp eder.

27-İdare heyeti veya nahiye müdürü nahiye meclisi tarafından intihap olunur.

28-Nahiye meclisi selâhiyet-i kazâîye, iktisadîye ve malîyeyi haiz olup bunların derecatı kavanin mahsusa ile tayin olunur.

29-Nahiye bir veya birkaç köyden mürekkep olduğu gibi bir kasabada bir nahiyedir. Bir veya müteaddit köyüm birleşmesinden hâsıl olan nahiyeye (DIVAN), bir kasabanın teşkil ettiği nahiyeye (BELDE) namı verilir.

Müfettişi umumilik

30-Vilâyetler iktisadî ve içtimâî münasebetleri itibariyle birleşerek müfettişi umumilik mantıklarının vücuda getirirler.

31-Müfettişi umumilik mantıklarının umumî surette asayişini temini ve bilumum devair muamelatının teftişi ve müfettişi umumilik mantıkasındaki vilâyetlerin müşterek işlerindeki ahengin tanzimi vazifesi müfettişi umumilere mevdudur."

Gerekçesiz olarak T.B.M.M.ne sunulan bu lâyihanın gerekçesini Atatürk'ün 24 Nisan 1920 tarihli önergesinden çıkarabiliriz.

Bu önergeyi de İsmail Arar'ın "Atatürk'ün Halkçılık Programı"(1963) kitabından aynen alıyoruz.

"24.4.1920 günlü önerge

Bugünkü müşkül vaziyet içinde vatani tehlike-i inhilâl ve izmihlâlden kurtarmak için ittihaz-ı lâzım gelen tedabir bittabi heyet-i muhteremelerine aid olacaktır. Ancak bu hususda da kendi tetkikat ve malûmatımıza istinat eden kanaatlerimizi Meclis-i Âlinize arz etmeği faideli addetmekteyiz. Gerek hukuk-ı esasiye kavaidine gerek tarihindeki emsal-i adideye ve gerek zamanımızda aynı şeriati eline içinde maruzu inhidam kalmış olan milletlerin teşkil ettiği ibret-i müessireye nazaran memleketi inkisam ve inhilâlden kurtarmak için derhal kuva-i umumiye-i milliyeyi esaslı teşkilât ile teyhî etmekten başka çare yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzım gelir? İşte mesele buradadır.

Gayri meşru ve gayri mesul kuvvetlerin tahakkümüyle kuvayi devleti tevhide imkân bulunsa dahi bunun temadisi kabil olmadığını biliriz. Esasen Meclis-i Âlinizin mevcudiyeti de evvelimde meşruiyet ve mesuliyet esaslarının milletçe vacib-ül müracaat görüldüğüne en büyük delildir. Binaenaleyh Meclis-i Âlinizde tekâsûf eden irade-i aliye-i milliyeye istinat etmek suretile meşruiyet ve kanuniyetini ve yine heyet-i muhteremimizde tecelli eyleyen vicdan-ı milletin muhakemesine merbut bulunmak cihetiyle de mesuliyetini takdir ve tesbit edecek bir kuvvetin irade-i umur etmesi zaruridir. Bu kuvvetin şekli-i tabiîsi bir hükûmettir.

Hükümet teşkilâtının şekl-i esasîsi gayr-i mesul bir Reis-i Hükümette tesbit edilen nokta-i tevazûne istinaden kuvve-i teşriye vazifesiyle mükellef bir heyet-i murakabe ile vazifede devanı bu heyetin inzıam-ı itimadına mütevakkıf bir kuvve-i icraiye ve bu kuvve-i icraiyenin vezaif-i milliyeye göre taksim ve tensikinden ibarettir. Bu şekilde kuvve-i icraiye Reis-i Hükümet tarafından mün-tehap ve kuvve-i teşriyenin itimad ve muvafakatine müstenit bir kuvvettir ki, hilâfet ve saltanat makamının tahlisine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Padişahımız ve Halife-i Müslimin Efendimiz her nevi cebir ve ikrahdan âzade ve tamamen hür ve müstakil olarak kendini milletin ağışu sadakatında gördüğü gün Meclis-i Âlinizin tanzim edeceği esasat-ı kanuniye dairesinde vazı muhterem ve mübeccelini ahzeder.

Meclis-i Âliniz murakıp ve müdekkik mahiyetinde bir Meclis-i Mebusan değildir. Binaenaleyh yalnız teşri ve taknin ile vazifedar olarak mesul bir mevkiden mukadderatı milliyeyi nezaret altında bulunduracak değil, bilfiil onunla iştigal edecektir. Nitekim fevkalâde ahval içinde bütün milletler bu prensipleri terkederek ya kuvve-i teşriyeyi tatil edip icra heyetlerine fazla selâhiyetler bahşederler vevahut bütün milletin âra-i umumiyesine müracaatla ittihazı mukarrerat eylerler. Biz ittifak-ı cümhura her kuvvetten ziyade selâhiyet bahşeden islâmîyet esasatını nazarı dikkata alarak Meclis-i Âlinizi kâffe-i umuru millete doğrudan doğruya vazıülyed tanımak taraftarıyız.

Bu unde-i esasîye kabul edildikten sonra daima Meclis-i Âlinizin heyet-i umumiyesi teferruat-ı umura kadar fiilen tetkik ve müzakere imkânını bulamayacağından heyet-i muhteremenizden tefrik ve tevkil edilecek azanın Hükümet teşkilât-ı hâzırasına nazaran icab eden taksim-i mesai esasına göre memur edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve müstereken Heyet-i Umumiye huzurunda mesul olması temin-i maksada kâfidir. Bu halde Meclis-i Âlinize riyaset edecek zatın Meclis-i Âlinizi temsil etmesi itibariyle tevdi-i umur edilen aza-i muhteremen mürekkep heyete de riyaset etmesi ve Meclis-i Âliniz namına vaz-ı imzaya ve tasdiki mukarrerata selâhiyettar olması ve icraya aid mesailde diğer aza-i muhtereme gibi heyet-i umumiye nezdinde tamamen mesul olması zarurîdir. Bu şekilde Heyet-i İcraiye Meclis-i Âlinin tasvibile tevkil edilecek ve heyet-i umumiye karşısı mesul olacak aza-i muhteremen ibaret olacak ve hatta isimleri de (vekil) tesmiye edilecektir. Reis olacak zat vakia ağır bir mesuliyet altında bulunacaktır. Çünkü Heyet-i İcraiye ve vekiller ile heyet-i muhteremeniz arasında bütün mesuliyet hem Meclis-i Âlinizde hem Heyet-i Vekiledeki riyaset makamının ikisine birden sâridir.

Milletin intihab ettiği heyet-i teşriye ile muvazenetini, Hükümet riyaset makamının teşkil ettiği nokta-i vahdette bulunur. Hükümet teşkilâtının bu kuyud-ı esasîyesine göre içinde bulunduğu buhrana ve memleketimizin ahval-i hususîyesine nazaran bizim için kabil-i tatbik olup olmadığını düşünmek mecburiyetindeyiz.

Bizim bu zemindeki tedkikat neticesinde hasıl ettiğimiz kanaate göre idarenin bu şeklini mahzurdan salim görmekteyiz. Çünkü Devlet-i Osmaniye diğer her hangi bir devlet gibi hükümdarının nüfuz-ı cismanîsi etrafında müteşekkil değildir. Makam-ı saltanat aynı zamanda makam-ı hilâfet olmak itibariyle Padişahımız Cumhur-ı İslâmın da reîsidir. Mücahedatımızın birinci gayesi ise saltanat ve hilâfet makamlarının irade-i milliyenin buna müsaîd olmadığını göstermek ve bu makamat-ı mukaddeseyi esaret-i ecnebiyeden tahlis edemektir. Bu esasa göre Anadolu'da muvakkat kaydile dahi olsa bir hükümet reisi tanımak veya bir padişah kaymakamı ihdas etmek hiç bir suretle kabil-i cevaz değildir.

Şu halde reissiz bir hükümet vücuda getirmek zarureti için-
deyiz. Halbuki bir nokta-i vahdette tevazüh etmeyen kuva-i devletin
aheng-i mesaisini idameye dahi imkân yoktur. Diğer taraftan her hangi
bir makama kuva-i devlet ve milleti tevhit ve tevzin selâhiyeti bah-
şederek o makamı gayri mesul tanımak mucibi felâkettir. Halifenin
bile mesuliyetini esas olarak kabul etmiş olan islâmiyetin böyle
suret-i tesviyelere müsaîd olmayacağı aşikârdır.

Bu müşkül ve yekdiğeri ile telifi imkânsız esasat içindeki
durüdiraz tetkikat icra ederek nihayet islâmiyetin şeriat-ı esasîye-
sine müracaatla Meclis-i Âlinize teksif edilmiş olan ve bütün cum-
hur-ı islâmın da müzaheret ve muvafakatine mazhar bulunan irade-i
milliyeyi bilfiil mukadderatı vatana vazîülyet tanımak unde-i esasi-
yesini kabul ediyoruz. Aza-i muhteremenin, bu nokta-i nazar hülâsadan
tamim olunarak, intibahına delâlet olunması ve selâhiyat-ı fevkalâde
kaydile intihab edilmiş bulunmaları ve müntehiplerin de teksir ve
tevzi olunması, esas itibariyle bu umdenin milletçe de tamamen kabul
edilmiş olduğuna delildir.

Binaenaleyh Meclis-i Âliniz, haiz olduğu selâhiyet-i fevkalâ-
deye binaen karşısına çıkacak bir kuvve-i icraiyyeyi yalnız murakabe
etmek ve mesail-i hayatîyet-i millet üzerinde böyle bir heyetle müca-
deleye mecbur kalmak gibi vaziyet-i hazıranın mütehammil olmayacağı
mahdut bir vazifeyi ve selâneti memleket ve hilâfet bizzat temin ve
müdafaaya vazife selâyetile teşekkül etmiştir. Ve artık Meclis-i Âlini-
zin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.

İşte memleketimizin şimdiye kadar buhrandan felâketin kâh
Avrupa'yı taklid etmek, kâh idare-i umum-i devleti, şahsî nokta-i na-
zara göre tanzim ve tensika çalışmak, kâh kanun-ı esasîyi bile ihti-
rasatı şahsiyyeye bazice eylenecek gibi pek elim neticelerini gördüğü
basiretsizlikten hâsıl olan intibah-ı umumîye tercüman olduğumuz
itikadile şu müşkül ve buhranlı dev-i tarihinin mücahedatını bu yol-
da tensik etmek tarafındayız. Bittabi hüküm, heyet-i muhteremelerinin-
dir. Yalnız maruz olduğumuz inhilâl tehlikesine ve umur-ı devlet ve
milletin uzun müddetten beri mercisiz kaldığına tekrar nazar-ı dik-
kâti celbederek bilûzum nazariyat arasında devam edecek münakaşatın
fena idarelerden daha ziyade suitesirat tevhit edeceğini arz etmeği
de vazife-i hamiyet icabı görüyorum. Cenabıhak muvaffakiyet ihsan et-
sin, âmin."

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu lâyihası ve 24 Nisan 1920 tarih-
li önergesi bir arada mütalâa edilirse Türk millî kurtuluş hareketi
şöyle belirlemektedir:

- 1- Jean Jacques Rousseau tipi kuvvetler birliğine dayanan,
- 2- Meclisin üstünlüğünü öngören,
- 3- Konvansiyon idaresini esas alan,
- 4- Osmanlı hanedanını deviren,
- 5- Sosyalist değil, kendine özgü bir sosyal devlet düzenini
gerçekleştiren millî kurtuluş hareketidir.

B. M. M. Lâyihası incelemek üzere bir karma encümenin kurulma-
sına karar vermiştir. Karma encümen aşağıdaki zevattan kurulmuştur:

1. Şubeden : Hamdi (Biga), Ragıp (Kütahya), Lütfü (Malatya)
2. Şubeden : Yunus Nadi (İzmir), Vehbi (Karasi), Süreyya (Saruhan)
3. Şubeden : Fuat (Çorum), Feyyaz Âli (yozgat), Basri (Karasi)
4. Şubeden : Mashar (Aydın), Mehmet Şükrü (Karahisar Sahip),
Ismail Suphi (Burdur)

Birinci Şubenin karma encümenine yollaması gereken temsilci-
lerin kimler olduğu meclis zabıtlarından anlaşılammaktadır.

Lâyihası inceleyen karma komisyon, lâyihası esas itibariyle
uygun görmekte, fakat onun şu iki niteliğine katılmamaktadır:

1-Lâyihanın merkezî sosyal devlet niteliğini uygun bulmakta, ademi merkezîyetçi demokratik devlet düzenini savunmaktadır.

2-Lâyihanın "ferdî temsili ve genel oy" niteliğine katılmakta, onun yerine hem demokratik, hem de meslekî temsili ve sendikal devlet düzenini ikame etmek istemektedir.

Karma komisyonun bir biriyle bağdaşması imkânı olmayan demokratik devlet düzeniyle, sendikal devlet düzenini bir arada mütalâa etmesi ve onları birbirine özdeş sayması, üzerinde tartışma açılması gereken bir husustur.

Karma komisyonun demokratik devlet düzeniyle (Parlâmenter rejim), Sendikal devlet düzenini (Meslekî temsili) bağdaştırabilmesinin nedeni, meslekî temsili niteliğini kavrayamamış olmasıdır.

Karma Komisyona göre meslekî temsili bir devlet düzeni (Sendikal), korporatif ya da kooperatif devlet düzeni) değil, demokratik devlet düzeninde bir seçim şekli (nisbî temsil, majoriter temsil ilh) gibi bir şeydir.

Gerek hükümet ve gerekse Encümen kendi görüşlerinde ısrar ettiklerinden bunlar arasında bir çatışma başgöstermiştir.

Karma Komisyon bu çatışmaya gidemeden lâyihanın B.M.M.ne sunulmasını uygun görmemiştir. Bundan ötürü lâyiha uzun bir süre komisyonda beklemiştir.

Lâyihanın B.M.M.ne gelmesinin gecikmesi üzerine Memduh (Karahisar-i Şarkî), Mustafa Kemal (Ertuğrul), Halil (Ertuğrul), Seyfi (Kütahya) B.M.M.ne lâyihanın niçin geciktiği konusunda 14 Eylül 1920 de bir tahrir vermişlerdir.

Bu tahrir üzerine Karma Komisyon sözcüsü keyfiyetin, Karma Komisyonla hükümetin görüşlerinde ayrılık bulunmasından ileri geldiğini söylemiştir.

Karma Komisyon hükümet lâyihasını tadilli olarak 4 Ekim 1920 de B.M.M.ne sunmuştur.

Karma Komisyonun hükümet lâyihasında yaptığı tadiller iki noktada toplanmaktadır:

1-Hükümet'in Teşkilât-ı Esasiye lâyihasına göre devletimizin niteliği, parti devleti yani sosyal devlettir. Bu da lâyihanın 1,2,3,4,5,9 ve 15. maddelerinde kendini göstermektedir. Bu maddeler devlet niteliği değil, hükümet niteliği karakterini taşırlar. Karma Komisyon, demokratik devlet düzeninden yana olduğu için, hükümet niteliğindeki bu maddelerin Teşkilât-ı Esasiye 'de yer almayacağı kanısındadır. Karma Komisyon bu maddeleri Teşkilât-ı Esasiye Kanunu metninden çıkarmış, bunları Birinci B.M.M.nin bir beyannameyi biçimine sokmuştur.

2-Lâyihanın öngördüğü ferdî temsil sistemini meslekî temsil şekline dönüştürmüştür.

Şimdi Karma Komisyon'unun hükümet lâyihasında yaptığı değişiklikleri belirtelim:

"HALKÇILIK BEYANNAMESİ

Emperyalist devletlerin, Devlet ve Milletimizin hayatına açıkça kasetmeleri neticesinde müdafâ-i meşrua için toplanan Türkiye Millet Meclisi şimdiye kadar muhtelif vesilelerle sarahaten veya zımnen ilân ettiği maksat ve mesleğini bir kere daha bütün cihana arz için şu beyannameyi neşretmeye lüzum görmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, millî hudutlar dahilinde (İslâm ekseriyetinin) hayat ve istiklâlini temin ve hilâfet ve saltanat makamını tahlis ahdiyle teşekkül etmiştir. Binaenaleyh hayat ve istiklâlini, yegâne ve mukaddes bildiği Türkiye halk'ını, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla gayesine vâsıl olacağı kanaatindeadır.

Büyük Millet Meclisi Millet'in hayat ve istiklâlîline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı müdafaa ve bu maksada muhalif hareket edenleri te'dip azmiyle müesses bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda selâhiyeti Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde dir.

Büyük Millet Meclisi Halk'ın ötedenberi maruz bulunduğu sefalet sebeplerini yeni vesait ve teşkilât ile kaldırarak yerine refah ve saadet ikame etmeği başlıca hedefi addeder. Binaenaleyh toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer meseilde içtimai uhuvvet ve teavünü hâkim kılarak halkın ihtiyacına göre teceddüdât ve tesisatı vücuda getirmeye çalışacaktır. Bunun için de siyasî ve içtimai umdelerini Millet'in ruhundan alacaktır ve tatbikatta Millet'in temayülât ve an'anâtını gözetmek fikrindedir.

Binaenaleyh Büyük Millet Meclisi memlekin idarî, iktisadî, içtimai umum ihtiyacına müteallik ahkâmın peyderpey tetkik ve kanun şeklinde tatbik mevkiine vazeylemeye başlamıştır. Veminallüttevfik, 21 Ekim 1336"

B.M.M. Karma Komisyonu teklif lâyihasından "İslâm ekseriyeti" sözcüğünü çıkarmış ve metni aynen kabul etmiştir.

"MEVADD-I ESASİYE

- Madde 1-Hükümet lâyihasının 6.maddesi
Madde 2-Hükümet lâyihasının 7.maddesi
Madde 3-Hükümet lâyihasının 8.maddesi
Madde 4-B.M.M. Vilâyetler Halk'ınca meslekler erbabı temsil edilmek üzere doğrudan doğruya müntehap azadan mürekkeptir.
Madde 5-Hükümet lâyihasının 11.maddesi
Madde 6-Hükümet lâyihasının 12.maddesi
Madde 7-Hükümet lâyihasının 13.maddesi
Madde 8-Hükümet lâyihasının 14.maddesi
Madde 9-B.M.M. Hükümetinin inkisam eylediği Devair-i Intihabgedesi olan vekiller vasıtasıyla idare eder. Mütebaki âzâ icra-i hususat için vekillere veche'tayin ve ledelhâce bunları tebdil eyler.
Madde 10-B.M.M. Heyeti asliyesi tarafından intihab olunan reis, bir ictima senesi zarfında B.M.M. revidir. Bu sıfatla meclis namına imza vaz'ına ve meclis mukarreratına tasdike selâhiyettardır. İcra vekilleri heyeti içlerinden birini kendilerine reis intihab eder.

İDARE

- Madde 11-Hükümet lâyihasının 18.maddesi
VİLÂYET
Madde 12-Hükümet lâyihasının 19.maddesi
Madde 13-Vilâyet meclisleri meslekleri temsil edilmek üzere vilâyetler halkınca müntehab âzâdan mürekkeptir. Vilâyet meclislerinin içtima devresi iki senedir. İçtima müddeti senede iki aydır.

- Madde 14-Hükümet lâyihasının 21.maddesi
Madde 15-Hükümet lâyihasının 22.maddesi

KAZA

- Madde 16-Hükümet lâyihasının 23.maddesi
Madde 17-Hükümet lâyihasının 24.maddesi
Madde 18-Hükümet lâyihasının 25.maddesi
Madde 19-Hükümet lâyihasının 26.maddesi
Madde 20-Hükümet lâyihasının 27.maddesi
Madde 21-Hükümet lâyihasının 28.maddesi
Madde 22-Hükümet lâyihasının 29.maddesi

UMUMİ MÜFETTİŞLİK

Madde 23-Vilâyetler iktisadî ve içtimaî münafî münasebetleri itibariyle birleşerek umumî müfettişlik mintikalarını meydana getirirler.

Madde 24-Hükûmet lâyihasının 31.maddesine şu fıkrayı eklemiştirler: Umumî Müfettişle Devletin umumî vezâifiyle mahalli idarelere ait vezâyî ve mukarreratı daimi surette murakabe ederler.

Madde-i Münferide-İşbu kanun tarihi nehrinden itibaren mer-i dir.Ancak elyevm münakit B.M.M. 5 Eylül 1336 tarihli nisabı müzakere kanununun 1.maddesinde gösterildiği üzere gayesinin usulüne kadar müstemirren müctemi bulunacağı cihetle işbu Teşkilât-ı Esasiye Kanunundaki 4,5,6,7.maddeleri ancak yeni intihabattan itibaren mer-i olacaktır.21 Ekim 1336 (1920)"

Karma Komisyon lâyihası da gerekçesizdir.Fakat komisyon sözcüsü Suphi Soysallıoğlu(Burdur)un takdim konuşması bir bakıma bu lâyihanın gerekçesi niteliğindedir.

Şimdi bu konuşmadan gerekçe niteliğini taşıyan paragrafları Meclis Zabıt Ceridesinden aktaralım:

"....Gerek Tanzimat Devri olsun,gerek devr-i Hamîdî olsun, bize yalnız Avrupa'yı getirmek istemiştir.Fakat nasıl Avrupa'yı getirmiştir? Eşkâl-i zâhirisini taklit ile.....memurları değiştirmiştir.Taklit olarak Jandarma yapmıştır.Taklit olarak şûrâ,nafia ve saire yapılmıştır.

....Memleket idaresinde hüküm süren asker,ulemâ ve memûrîn sınıflarını yeni şekle kalbetmek oldu.

Memurun sınıfı bu memleketde yeni esaslar dairesinde teşekkül ederek zaten aristokrasi ve demokrasi esasları ayrı ayrı bir şekilde olmıyan, heyeti mecmuasıyla sade demokrat olan bu memleketde bir de memûrîn sınıfı ihdas olundu.Bu memûrîn sınıfı,halk ile kat'iyen temas etmiyorlar.halk'ın bâlâyı serinde,idaresinde âmir müvekkel olarak halk'ı kendi diledikleri gibi idare ediyorlardı.Bu usûl-i sâkîm'in takriben üç rubu asırdan beri olan cereyanı göstermiştir ki bu memleketde hakikî idare Halk'ın ihtiyacatına muvafık olarak vaz edilmemiştir.Meşrutiyetin istihsali dahi biliyorsunuz ki sû-i idare hastalığına çaresiz olamamıştır.

Türkiye köylüsü Meşrutiyetten evvel ne idiyse yine o halde kalmıştır.Yine Türkiye köylüsünün başında Jandarma,yine Türkiye köylüsünün başında bitmez,tükenmez harpler,vergiler başlamış ve devam etmiştir.Türkiye köylüsü yine Balkan'da yine Karadağ'da,yine Şark cephesinde,yine Yemen'de ölmüş,ölmüş,ölmüşdür.

Dahilde Türkiye köylüsü,Kürt köylüsü,alelumun bu memleketin köylüsü harap olmuştur.Jandarmanın kırbağı altında,memurun taziyi altında öküzünü satarak,teknesini satarak ölmüş,ezilmiş,harap olmuştur.

....Binaenaleyh Meşrutiyet'i idareden 1324 (1908) senesinde o kadar şaşılarla ilân ettiğimiz Meşrutiyet idaresinden köylü-halk hiç bir şey anlamamıştır.

....Ben diyemem ki,biz hiç bir taraftan mülhem olmadık.Belki Şark'da,Rusya'da patlak veren inkılâbın bizim idaremize tesiri olmuştur.Belki harb-i umûmî her milletde her milletin mazlum sınıfında....

Emin olunuz efendiler her millet iki sınıftır: Biri idare edenler,diğeri idare edilen mazlum sınıftır.Her milletde mazlum sınıf hakkında doğan hâlet-i rûhiyenin de bizim üzerimize tesiri olmuştur.Eğer bu memleketin eski toprakları bütün vüs'at-i şumûli baki kalsaydı,yine bu memleketi hüsnü idare için,idarede de inkılâp

yapmak için yine çalışmaya mecburdur. Kim inkâr edebilir ki, bizim kaatilimiz olmaya ahdetmiş olan Avrupa devletleri bugün deselerdi ki: "Bütün muahedatı kaldırdık, size yine tekmil eski hudutlarınızı, eski imparatorluğunuzu, Rumeli'yi, Adayı, Trablus garb'ı, Adaları verdik. Biz yine düşünceğiz, bunları nasıl idare edeceğiz ve ne şerait altında idare edeceğiz, nasıl kuvvetleneceğiz ?....

Binaenaleyh efendiler, emin olunuz ki memleketin bu harbden çıkmış olması ihtilâl, mücadele, müdafaa halinde bulunmasa dahi bize memleketteki şu idareyi unutturmayacak şeylerdir. Esas düşünceğimiz bu sui idareyi kaldırmaktır.....

Biz burada esasen bir inkılâp için toplanmadık, esas itibariyle bir müdafai meşrua için toplandık. Cihanşumul bir müdafaa için, hakkı hayatımızı, bütün dünya denizler gibi üzerimize gelse bile yine müdafaa için toplandık. Azim ve ısrarla toplandık. Fakat efendiler, burada toplandıktan sonra gördük ki bu memleketi zaafa sürükliyen yalnız tesvilâtı hariciye değildir.

Meclisi Âliniz müdafaa için toplanmakla beraber, bu memleketi, bu milleti yaşatmak için en iyi esas nerede ise onu bulmağa ve ledelhâce her şeyde inkılâp yapmağa, her şey ve şey yapmağa karar vermiştir. İşte hükûmetin "Halkçılık Programı" nâmı altında meclisi Âlinize sevkettiği program, bu fikirlerin mahsulüdür.

Efendiler, Hükûmetin bize gönderdiği Halkçılık Programı, birisi maksat ve meslek, birisi mevadd-ı esasiye, diğeri de idare nâmı altında üç kısma münkasem idi. Bunu iki kısma ayırabiliriz: Birisi maksat ve meslek, diğeri mevadd-ı esasiye ve idariyedir. Maksat ve meslekte birinci maddede Meclisi Âlinizin yemin ettiği ve esas teşekkülü teşkil eden gayeden bahseder. İkinci maddede, Türkiye Büyük Millet Meclisi Emperyalizm'e ve Kapitalizm'e düşman olarak ancak bunlarla mücadele sayesinde idare ve hâkimiyetin hakikî sahibi olmak gayesine vasıl olacağı kanaatini söyler.

Üçüncü maddede dahi: Yine orduya zarurî istinattan, sırf emperyalizm ve kapitalizmle mücadele ederek kendisinin sahip olduğu orduyu yaşatmaktan bahseder.

Dördüncü madde dahi: Yine halkın iktisadî bilcümle şuaabâtında nail-i refah olması esbabının istihsalinden bahseder.

Binaenaleyh, nazar-ı Âlinizde taayyün eder ki, bu dört maddede, ancak gayeleri gösterir ve kanuna sığar şeyler değildir. Belki programa sığar. Encümen bidayette bir program yapmak istedi. Fakat neticede böyle bir programın Meclisi Âlinizin yegân yegân bütün âzâsı tarafından tasdik edilmesinin müteassir bir şey olduğunu gördü. Çünkü efendim, bir program, bir fırka efradını cem' edebilir, kimin âmâline muvafık ise, o imzalar. Halbuki, mâlûmu Âliniz, bir mecliste efkâr ceryanları vardır. Meclis bir fırka değildir. Herkesin âzâmî-asgarî fikirleri vardır. Binaenaleyh, bir meclis nâmına bir program yapmak doğru olmayacağı neticesi istihsal edildi. Onun için hükûmetin program nâmı altında gönderdiğini biz size kanun şeklinde yolladık ve programın başında bulunan mevadd-ı esasiye, maksat ve meslek mevaddını ancak B.M.M.nin vasıl olacağı gayeleri gösterdiği için bunu bir beyanat şeklinde neşre karar verdik.

Mevadd-ı esasiyeye gelince, efendiler mevadd-ı esasiyede encümence en mühim tâdil, temsil-î meslekî meselesidir.

Efendiler, mevadd-ı esasiyede heyeti Âliyenize birinci olarak takdim ettiğimiz "Hâkimiyet, bilâkayd u şart milletindir" maddesini bu kürsü üzerinde okumakla fevkalâde iftihar ediyorum.... yalnız dördüncü maddede biz size temsil-î meslekî usûlünü takdim ediyoruz..... Şimdiye kadar memleketde teşekkül eden meclisler daima

güzideler sınıfından teşekkül etmiş meclislerdir. Halktan kimse gelmiyor. Binaenaleyh bidayet-i emirde Temsil-î meslekîyi intihabatta esas olarak kabul etmeye karar vermiştik. Hükümet bize gönderdiği programda da temsil-î nisbîyi kabul ediyordu. Encümen düşündü: Ne şekil intihap kabul edelim?

Alelâde doğrudan doğruya bir dereceli intihap mı yapalım? yoksa Temsil-î meslekîyi mi kabul edelim?.....Biliyorsunuz efendiler, bir dereceli intihap da akalliyetin ekseriyete tahakkümü ihtimali pek çoktur.....Halbuki bu doğru bir şey değildir, en doğru olanı, hayat-ı ameliyede olduğu gibi mümkün olduğu kadar hayat-ı umûmiyeye muvafık suretle meclise nakletmektir.....

.....Herkes çalıştığına göre, hazır yiyiciler yine akalliyeti teşkil ettiğine nazaran, bu memleketde aded-i nüfusun inkisam ettiği derecelerde her halde pek çok meslekler vardır.....Binaenaleyh efendiler, temsil-î meslekî üzerinde encümen pek çok uğraştı, en muvafık olarak bunu buldu....."

Görülüyor ki, Karma Encümen mazbata yazarı Soysallıoğlu, Hükümet lâyihasının temsil-î nisbîyi esas aldığını öne sürmüştür. Halbuki hükümet lâyihası nisbî temsili değil, majoriter ferdî temsili esas almıştır.

1920 Türkiyesinde ister majoriter, isterse d'hont esaslarına göre olsun, ferdî temsilin genel adı temsîl-i nisbî idi.

1920 döneminde, B.M.M. de antiemperyalist ve antikapitalist plâformda üç farklı devlet düzeni ve temsil sistemi ortaya çıkmıştır:

1-Hükümetin öngördüğü kendine vergi bir sosyal devlet ve majoriter ferdî temsil,

2-Tunalı Hilmi'nin öngördüğü millî demokratik devlet ve beledî temsil,

3-Karma Komisyon'un öngördüğü millî, demokratik halk devleti ve meslekî temsil.

T.B.M.M. bu üç görüşün karma biçiminde karar kılmıştır. Meslekî temsili, konvansiyon meclisini reddetmiş, majoriter ferdî temsile dayanan millî, demokratik halk devletini esas almıştır.

Sanımızca "İkinci Halkçılık Hareketi", özerkli sosyal enstitüsyonlara ve nisbî, ferdî temsile dayanan parlâmenter, millî, demokratik bir halk devleti doğrultusunda gelişecektir.